

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ

№8 (37), середа, 25 квітня 2001 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Сто рядків журналіста - в номер!

ХТО ПОРУЧ З "РУМЕЛАЄМ?"

Давно ромам вартувало забути тривогу.

Видається, рядки поета Міха Козимиренко вилилися з його душі, коли писав:

... Чуття десь циганські
виростають музики,
Чуття свієї циганської,
що у серце б'є...

(Переклад з ромської
С.Келара)

Народу, предки якого прийшли з далекої Індії, не так і легко вдалося зберегти (і зберегти!) свою мову, традиції, культуру. Тому кожен мистецький колектив, який сьогодні діє в Закарпатті, потребує уваги, допомоги.

Раджмо за депутата Чопської міської ради - старішини серед бровів, - Рудольфа Калмановича Салка, який серед б'єше, ніж двох тисяч ромів, користується шансю і повагою.

Ще б! Виряджаючи синів - Рудольфа і Йосипа - в музичну школу, твердо наказував: "Наш ансамбль потребує свіжих сил. Отож навчається не лише гри на акордеоні (старший) та на скрипці (молодший), але й набувайте умі-

ння залучати ровесників у "Румелай" ("Земля материнська").

Чверть століття тому молодий і запальний ром Салка організував ансамбль пісні та танцю. Школу майстерності пройшли в ньому Моніка Балог, Белла Салка, Андраш Іпльаш, Ержибет Адам та десятки інших здібних молодих юнаків та дівчат, і дороги, які прикрасили своїм мистецтвом, тай не лише закарпатські. Вони скатертиною простелилися за межі України - в Угорщину, Словаччину. Просто б збдіне, наприклад, фестиваль "Циганські ватри", коли б не "Румелай" з Чопа із його незрівнянними скрипками, акордеоністами, гітаристами, танцюристами. Як і деякі інші. В нашій області та сусідніх державах.

Руд бачи (почесний бров) володіє талантом (зауважимо, нині дефіцитним!) гуртувати людей під дахом творчості. Ми ще детальніше розповімо про нього, як і про найздібніших учасників ансамблю. Та не можуть з'явитися наші сторядки на сторінках "Романі Яг" без кількох прозаїчних думок.

Хто (і що?) повинен зробити,

аби поруч із "Румелас" ставали інші колективи? Бо ж на пальцях однієї руки можна полчити ті, які нині діють. "Найперше, потрібна увага до них місцевих органів культури, - говорив бров табору смт Великий Березний, голова районного осередку "Романі Яг" Іван Тирпак. - Я і сам граю на акордеоні, люблю музику, пісню. Та необхідно, щоб у Будинку культури знайшлося місце й для репетицій та виступів наших аматорських колективів."

Прикро, але на обласному фестивалі ромського мистецтва "Ром Сом", який проходив 23 вересня 2000-го року на площі Театральної в обласному центрі, де свої набутки показували такі популярні колективи, як лауреат багатьох конкурсів танцювальний ансамбль "Ром Сом", "Пап-джаз-фест", "Лулуд", "Радванські перлини", "Сонячна Радванка", не було представлено творчий доробок колективів з міст області - Берегова, Сваляви, Виногорова та інших.

Хто поруч із "Румеласом"? Питання не риторичне. Необхідно розвивати національне мистецтво ромів, виявляти нові імена вокалістів, танцюристів, гітаристів, створювати нові колективи.

Юлія Зейкан

ЕПІГРАФ НОМЕРА:

Душа циганська,
що поробиш: доля!
Який же біль некучіше із двох:
Чи гіркота -
що рай наш гірш неволі,
Чи правітчизни
ключ крізь плин епох?

Карло Рудевічо
Переклад С.Келара

Міжнародний фонд "Відродження" 1999 р.

Міжнародний фонд "Відродження"

- ромам Закарпаття

Міжнародний фонд "Відродження" обнародував інформацію про свою діяльність за 2000 рік. МФВ у рамках програми "Роми України" підтримав і 30 проєктів на загальну суму 159703 дол. З них - 19 (дев'ятнадцять) пов'язані з ромами Закарпаття.

Треба відзначити, що завдяки

цій допомозі видається і газета "Романі Яг", проведено Третій міжнародний джаз-фестиваль "Пап-джаз-фест", успішно діють студія мистецтва при товаристві "Ром Сом", мистецький центр творчої ромської молоді Закарпаття тощо. Як свідчить звіт, кошти МФВ використано за призначенням.

Горепад - 2001

ВДЯЧНІ ЗА ДОПОМОГУ

З гумантарної допомоги, яка надійшла в Закарпаття, облдержадміністрація виділила для ромів Ужгорода, Чопа, Перечина, Великого Березного, Мукачева та Порошкова одяг.

Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг" вдячне за допомогу.

Гумантарка й надалі надходить в область. Отож можна сподіватися, що роми, як соціально найнезахисніші, отримають найбільш-

чим часом і продукти харчування, будівельні матеріали, ліки тощо.

За повідомленнями наших кореспондентів

КОРДОНИ ЄДНАННЯ

На цю тему впродовж двох днів (19-21 квітня) в Ужгороді проходила науково-практична конференція. Серед її учасників - представники з Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України.

Від імен обласної ради, облдержадміністрації учасників та гостей цього форуму привітав заступник голови Закарпатської обласної ради Ернест Нусер. Він представив відомі у світі науковці, представників громадських об'єднань, в тому числі й національних меншин Закарпаття.

Цими днями проходить і два-

нування пам'яті жертв Холокосту. За ініціативою Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", присутні хвилиною мовчання віддали данину пам'яті безневинно замучених у фашистських катівнях.

Перед учасниками конференції виступив директор Карпатського фонду Ігор Ілько, який зупинився на трьох ключових питаннях, без вирішення яких не мислились розв'язання проблеми міжнітнічних відносин у Карпатському Євро регіоні: економіка, освіта, рівноцінне партнерство.

Важливі питання співробітництва у рамках Карпатського Євро регіону порушив у доповіді "Роль і місце Карпатського Євро регіону у розвитку Європейських інтеграційних процесів" перший заступник голови Закарпатської облдержадміністрації Ігор Крпіль.

Етнокультурні процеси в Закарпатській області висвіглив начальник відділу у справах національностей та міграції Закарпатської облдержадміністрації Михайло Черепаня.

Актуальні проблеми міжнітнічних відносин у Карпатському Євро регіоні були в центрі уваги й інших виступаючих. Зокрема кандидат історичних наук Микола Макара вів мову про історичне минуле, нинішній стан, майбутнє національних меншин Карпатського Євро регіону, а директор Закарпатського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень, кандидат історичних наук Світлана Мітравєва зупинилася на ролі Карпатського Євро регіону у зміцненні безпеки і стабільності в Центральній та Східній Європі.

Учасники конференції з цікавістю вислухали й інші виступи, доповіді, взяли участь у дискусії.

Детальний звіт про цю конференцію буде подано у наступному номері газети.

Вл. інф.

УВАГА!

Змивився наш e-mail, зараз наша нова адреса: romyag@tn.uz.ua
А в мережі Інтернет виходимо українською та англійською мовами <http://www.romanyag.boom.ru>

• ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА •

Чехія

Центри Демократичних ініціатив та Прав людини, за підтримки Міністерства іноземних справ Чеської Республіки, створили Європейське об'єднання парламентарів, мерів, депутатів усіх рівнів, котрі за походженням роми.

Для створення цього Об'єднання прибули понад 100 учасників, у основному з країн Центральної та Східної Європи. На сьогодні це числа ромів тільки п'ять є членами парламенту різних країн, а приблизно 50 - мери міст, 400 - депутати місцевих органів влади.

Представники ромської меншини все ще недостатньо представлені в органах влади та місцевого самоврядування, хоча вони становлять 12 мільйонну ромську меншину в країнах Європи.

Було прийнято рішення створити роботу експертних груп, аби допомогти у поширенні досвіду, відповідно до рекомендацій інформаційного бюлетеня ОБСЕ.

Угорщина

Лігеті Дьордь - Бадер Йозеф: "Любить хтось ромів"
На сайті в Інтернеті розпочався дискусійний форум під назвою: "Любить хтось ромів". На форумі кожний висловив свої міркування щодо ромів, а ті, хто бажає, можуть їх прочитати.

Нещодавно надійшла до друку книжка відомої читачам угорської письменниці Леви Котолп під назвою "Світ жіночими очима". З цієї книжки зможемо дізнатися про ставлення до фемінізму і багато цікавих про світ жінок.

Франція

У жовтні 2000 року у Страсбурзі був створений координаційний комітет з проведення Всесвітньої конференції проти расизму та расової дискримінації. Американські роми надіслали листа до Лаури Ш. Вайсберг, Кетрік Бремонт та Сандре Арагон-Парриуакс з вимогами включити представників американських ромів до роботи у цій конференції.

До роботи у конференції запрошено:

Західна Європа: Національний молодіжний чорний форум (Великобританія) - 20 осіб, MIRA (Норвегія) - 27 осіб, ENAR (Бельгія) - 32 особи, Європейське жіноче Лоббі (Бельгія) - 24 особи, TIXE (Нідерланди) - 21 особа, Меншини Європи (Великобританія) - 17 осіб.

Центральна і Східна Європа: Антифашистський молодіжний рух (Росія) - 12 осіб, Європейський центр захисту прав ромів (Угорщина) - 16 осіб, TХЕС REPUBLICA (Чехія) - 36 осіб, Aven Amentza (Румунія) - 14 осіб, "Меморіал" (Росія) - 12 осіб, "Молодичне зібрання громадян Хенсельні" (Фінляндія) - 9 осіб.

Чехія

Новий антирасистський проект розпочався у Чеській Республіці. Метою проекту є поліпшення відносин між ромською меншиною і більшістю населення

Назва проекту "Варіанти". Він підтриманий Європейським Союзом, згідно з PHARE програмою.

За цю програмою, що буде здійснюватись протягом одного року, населення буде інформуватись про життя ромів, досягнення ромських художників, музикантів, інших професіоналів.

Університет у м. Брно почне програму досліджень, аби вивчити різноманітні причини расових зткнень, і як їх можна уникнути. Будуть проводитись спеціальні курси для ромських активістів - вуличних працівників, робітників патронату, ромських помічників вчителів, які будуть працювати у 170 школах країни.

Іспанія

Програма EUROTERNET

EUROTERNET - це не прибуткова, аполітична, не конфесійна міжнародна молодіжна організація ромів Європи. Вона шукає методи співпраці між молодіжними організаціями різних Європейських країн.

Завдання організації - об'єднати молодих людей, котрі не втратили почуття самоідентифікації, незважаючи на 600-річне проживання в Європі, на порозі XXI століття.

Адреса:

Europeau Netof Roma Youtn People Pl. Duque de Medinaceli 7, pral E 08002 Barcelona Tel + 34934127745

Творчі контакти

Нещодавно культурний центр "Романі Яг" відвідала група любителів хорового співу з Швейцарії, яка перебувала у нас на запрошення камерного хору "Cantus" (художній керівник Еміл Сохан). Фінансову підтримку поїздки здійснювала Закарпатська асоціація місцевого розвитку. Гості з Швейцарії перебували у нашому краї з благодійною концертною програмою під час святкування тижня хорового співу.

Група, у складі одинадцяти чоловік - любителів хорового співу

(серед яких були і два професіонали) під керівництвом Юргена Крафтнера, відвідала Закарпаття це й з метою збору фольклору, народних українських пісень.

Цікавили гостей культура і мистецтво ромів. Вони були здивовані роботою культурного центру, де знаходиться редакція газети "Романі Яг", з великою бібліотекою періодичних видань ромів Європи. На професіоналів-музикантів особливе враження справила виступ фольклорного ромського ансамблю "Романі Яг", який своїм чудовим виконанням старовинних та сучасних ромських пісень у виконанні Боді Габрієлі, музичних творів сприяв творчим контактам двох культур, двох близьких народів Європи.

Вл. ін.Ф.

"Неве Рома" подає руку дружби

Здрастуйте, шановний п. Аладар та шановні друзі!

Нещодавно дізналися про Вашу діяльність. Одрозуміли зв'язатися, подати руку дружби. Радіємо за газету "Романі Яг", ромську школу і все, що робиться для нашого незвичайного і прекрасного народу

Кілька слів про національно-культурне товариство циган м. Чернівці "Неве Рома". Воно створене не так і давно. Та вже дещо зроблено. А досвід, набутий вашим товариством, стане у добрий нагоді. Будемо за газету "Романі Яг", ромську школу і все, що робиться для нашого незвичайного і прекрасного народу

розсердиться, оскільки це, на мій погляд, чергова авантюра верхів.

Як і чим живуть роми нашого міста і області? Живуть по-різному, кожен за своїми можливостями. Більшість займається дрібним бізнесом. Кілька ромів закінчили середні спеціальні навчальні заклади та інститути.

Чернівець цікавляться, шановний пане Аладар, справами вашого товариства. Просимо написати про ваші плани. Що представляє собою Міжнародний ромський центр, і яка його місія. Якщо проведитимете загальнонаціональні заходи, то чернівець можуть стати їхніми активними учасниками.

Скільки ромів проживають у

Вашому місті, області? Як їм живеться, чим займаються?

Сподіваюся, що будемо активно спілкуватися, дружити, ділитися досвідом, бувати одні в одних.

Шановний Аладар! Пишіть частіше про себе, свою родину, чи в газеті працюєте на громадських засадах або ж професійно.

Я на даний час працюю в обласній колегії адвокатів - адвокатом, а у вільний час займаюся бізнесом.

P.S. Друзі! Ось і отримала ваші газети. Велике спасибі. Вітаю з ювілеєм газети!

"Романі Яг" всі читали з великою цікавістю. "Неве Рома" за те, аби вона була загальноукраїнською. Вітати, які висвітлюють у виданні, дійсно актуальні й потребують втручання.

Як адвоката, у мене виникли думки про створення правової асоціації ромів України по захисту їхніх прав. Бо на місцях наш народ стикається з непорозумінням бюрократизмом і непорозумінням органів влади.

Передаю вітання своєму колезі Вадиму Хльобосу і бажаю йому великих успіхів.

Бахт, зор ай састіне саворенге роменге гре саворі пгув

З повагою до Вас, **Марія Іванова, президент товариства "Неве Рома"**

Берегівське товариство "Рома" обрало нове правління

Першого квітня в м. Берегово відбулися загальні збори Берегівського районного товариства ромів "Рома", на якому було обрано нове правління. У зв'язку зі станом здоров'я, колишній його голова Мкулаш Калман Сабов склав свої обов'язки. На засіданні виступили депутат Берегівської районної ради Ігор Семененко, депутат Берегівської міської ради Калман Сабов та інші.

Присутні дійшли висновку, що лише обравши молоді, авторитетну команду можна буде добитися певного поліпшення в житті ромської спільноти. Обговорювалися методи вирішення наболющих для всіх ромів питань: прокладення дороги до табору, включення електроенергії (за заборгованість табір вже другий рік є відірваним від електропостачання), виплата коштів на дітей, допомога потерпілим від паводка тощо.

Одностайним голосуванням було обрано такий склад правління товариства: голова товариства "Рома" Калман Юрійович Горват, заступник голови Калман Калманович Сабов, інші члени правління Т.М. Гоно, Ф.М. Шандор, А.А. Балог та члени ревізійної комісії В.Й. Уйварі, П.П. Горват, К.К. Горват.

На жаль, багато з запрошених гостей проігнорували це засідання. Мова йде про працівників наших правоохоронних органів.

На знімку: учасники засідання товариства "Рома".

Наталія Ференц

Гість редакції

Днями до редакції нашої газети завітав отець Олег - представник Української православної Церкви Київського патріархату.

Його цікавила як релігійна ситуація в нашому місті загалом, так і серед ромів зокрема. Отець Олег - надзвичайно цікава, високоуродована особа. Його батьки народилися в Україні, зараз проживають у США, де і здобув освіту О.Олег. Тому він легко розмовляє на чудовій літературній українській, англійській та російській мовах.

Отець Олег поділяв своїми планами. Так, зараз у будинку "Просвіти" він організував школу, де проводить навчання зів християнства та Біблії. А у неділю там же ведеється Служба Божа.

З свого боку ми розповіли про проблеми ромів нашого краю і шляхи виходу з тяжкої ситуації.

Змагання на честь Всесвітнього ромського дня 8 квітня

Товариський матч між нещодавно створеною молодіжною командою "Романі Черхень" (капітан Ерік Лацко) та збірною молодіжного міста (капітан Олександр Деметер) проходив на стадіоні ЗОШ № 7 м. Ужгород.

Основний час не приніс результатів, хоч гра була напруженою і цікавою з обох боків. Результат матчу визначився за пенальті. Отже, виграла команда міста з рахунком 5:3.

Цей матч присвячувався 30-річчю першого ромського конгресу і створення ІРУ, яка затвердила прапор, герб та гімн ромів.

М. Горват, суддя матчу

На знімку: учасники змагання

А тих гір довкола багато - більші й менші. Якщо заселення Солви (райцентру), як свідчать історичні джерела, розпочалося у сивій давнині, то й досі не наважуються ті ж джерела назвати дату, коли ж прибув перший ром у Ізвод (так до 1948-го року називалася Родниківка).

Як добиратися у село з боку Сваляви - набереться добрих двадцять кілометрів. Ми ж їхали не залізницею й не рейсовим автобусом - своєю автлюкою. Отож про дорогу мали власну думку і власне враження. Тим більше, що нас раз по раз об'їжджали дужі Крази чи КамАЗи, які везли "кругляк". І це в той час, коли навіть Закарпатська СБУ розтиражувала повідомлення про причини нової катастрофи в Карпатах - повені 2001-го! Чітко сказано - вирубування лісів!

А за два метри від дороги дужий трактор вивертає ґрунт, троцків гусеницями молоді деревця... Поруч завзято поралися лісогуби.

Шкодували не могли вже сфотографувати це варварство ХХІ століття (стрчка скінчилася), аби показати губернатору області Віктору Балозі, голові обласної ради Івану Іванчу, які хрестяться - божаться на сторінках газет, у радіотелепередачах - настав час припинити знущання над лісом...

Утім, аби надати нашим читачам інформацію, вирішили звернутися до самих жителів. Їх зустріли ще за добрий кілометр від Родниківки.

Картоплю саджали, газдувала весна

Ще лише земля звільнялася від повеневої хвилі, а вже перебирали картоплю не лише най-

приглядіти, коли треба і підкопати вдруге...

- Але ж садити картоплю - то не ваше заняття...

Приязно посміхається високий чоловік. Його підтримують інші "саджальники картоплі".

- Знаєте, що ми дерев'яних речей майстри? Але ж часи змінуються. Ніні, аби вижити молдовану (а глибинні корені наші там!)

Іван, втративши роботу на підприємстві у Сваляві, зовсім по-новому будує своє і родини життя. Аби вижити - садять картоплю на невеличких окрайкачів ниви у лісі, відвоєваних від пнів та валунів, не цураються іншої праці.

Найменшенька доця (всього чотири роки, саме так показує на пальчиках) грається неподалік...

... один у селі Мирча на Перечинці... Деякі коло мене... Ми з дружиною, що нещодавно померла, жили в любові та радості... Бог послав нам дітей. Кожну свою кровинку берегли, давали піднятися на ноги... Три доньки, а всі інші - хлопці...

Пальців двох рук не вистачить, аби полічити всіх синів. Радіє онукам Йосип Йосипович. І від того

ніби знічев'я, кидаючи через плече: "Й шогорніна повінь, хоч і не знесла нас, але заробила чимало лиха: вода сягала ось до... (Показує). Та паводкові кошти призначаються тим, де зовсім все змило... Нічого не скажеш - люди залишилися без даху, просто неба, а ми ще рух тримаємося..."

Якось... З паводкових коштів, як і гуманітарної допомоги, майже (коли не нічого!) не перепадає родниківському табору. Хоча органи місцевої виконавчої влади могли б по-новому глянути на весняну трагедію 2001-го року з тим, аби допомогти... Так говорили люди.

... Покладімо руку на серце й з'ясуємо: чи так легко і просто продати те, чим душа пишалася?!

Алергія до чинів, або Родниківка - рідний дім Каналошів

- ❖ Коли поселилися в селі між горами роми?
- ❖ Дерев'яних речей майстри? А картопля...
- ❖ Скрипка - на продаж?
- ❖ Перший "бурсак" Родниківки

чи рому, необхідно переорієнтуватися. Інакше чекає голодна смерть. Повінь принесла нашим Карпатам біду. Неподалік був заповідник Шипот. А що тепер є? Де наші буки, де ясени, де смереки...

Молдован (волох), ром... Всі вони жителі Родниківки - села, яке ніні, аби якось протриматися й не впасти у жебри, освоюють не зовсім притаманні сільські "професії".

Іван Каналош витирає рясний піт із чола. Таки добряче трудився від самого ранку.

Бачачи, що батько бере на себе найважчу роботу, - доводиться й валуни підкопувати та переносити на лустри (вільне місце), завзято трудяться і сини - Михайло, Іван, а також їхній родич (чорня-

Хати білять до паски

У Родниківці - 15 хат. Яка більша, а яка менша. Залежно від статку родини. В них проживає понад півсотні жителів. Сказати, що особливий достаток тут у найтрудолюбивіших господарів, - не можна.

- Діти просять молочка, - бідкалась одна з жінок. - А де його дістанеш? Всього одна корова у наших людей. Є ще обійстя, де тримають свиней. Але купити корову сьогодні можна за великі гроші. В кого вони є?

Олечка, яка з батьком і мамою та старшими хлопцями була на садні картоплі за селом, прислухається вже до того, що розказують, повертаючись зі школи, два брати-школярі. Правда, вони відвідують уроки не щодня. Свої причини. Зимом треба теплий одяг, а чи настачиш його, коли нема твердої роботи і живих грошей?

До Великодня готуються родниківці - роми та волохи, як і українці.

Майже перед кожною хатою - жнки, дівчата. Фарби розводять, на тинах сушать вишивані речі... Пахне валпном.

Невже замовкне остання скрипка?

А ось і найстарший, найповажніший господар. Його хата неподалік від дороги.

Зцікавимося у Йосипа Йосиповича Каналоша, як давно поселилася його ніні велика родина у цьому селі?

- Ми тут у горах з 1957-го. А інші - давніше. Ніхто з родниківців не назве точної дати. Можливо, що хтось із онуків вивчиться на історика... Дав би Бог...

Розповідаємо Йосипу Йосиповичу, що привела нас у Родниківку історія, почта від його онука Михайла, котрий мешкає у Чинадйові. Приїжджає сюди, бо любить послушати гру діда на скрипці.

- О, тепер уже відаю усе. А спершу чував: звідки усе знаєте про мене, інших членів родини? Розповідаємо, як мається ніні онук - майбутній музикант (підліток), його батько, котрий трудиться бригадиром лісопільного цеху на ВАТ "Факторпросперіта" його, рому, поважають усі...

- Дружина подарувала мені синів, як дубів - міцних та гарних. Двоє з них мешкають у Харкові,

На знімку: І.І. Каналош - останній скрипаль

ясно і погідно йому на душі, що продовжив справу свого батька - став класним, як каже онук, котрий, окрім скрипки ще полюбив гітару, скрипалем, себто гуслярем.

Доля наче б випробовувала його. Залишився сиротою, коли мав усього... один місяць. А відтак уже кидала у молоді роки туди-сюди, сюди-туди. Поміркуйте самі: у Дніпропетровську довелось йому навчати гри майбутніх музикантів. Там, зачувши про скрипача, котрий витинає таке на гусях, що ноги самі просяться у танок (коли весела мелодія!), а очі плачуть (як сумна!), вирішила запросити в гості.

Згадує

- Прийшли одного після обіду до мене хлопці й кажуть: "Наш директор хоче вашу гру послухати... Ми теж начулися чимало. Просимо йти з нами". Таки цікавість привела мене в те музичне училище (а чи й інститут?!). Радо зустрів поважний чоловік. Почав розпитувати, звідки я, в кого навчався, яку музичну освіту маю. Дізнавшись, що від батька, а він від діда вчився гри на скрипці, директор вигукнув: "А ви можете вчити з голосу!?"

Таки почав навчати майбутніх музикантів Каналош із голосу...

Давно то було. Та й ніні він не забуває тих літ.

- Сум мене обійняв олісія смерті дружини, - гірко зізнається. - Не відаю, чи ще довго залишається мені жити на цьому світі. По-раз ночами схоплююся зі сну... Ніби хтось кличе... Радість у серці маю, що своїх доньок та синів з дружиною навчали жити з своєї праці, по правді, поважати тих людей, хто в сусідах, - чи то українці, чи інші народі...

- Музикант, котрий наче б відчуває, що час йому передати свій інструмент, себто скрипку роботи відомого німецького майстра у інші руки, запрошує до своєї хати.

Він це попереду, неквапом, так,

Скрипку. Але майстер не має іншого виходу.

Оце на тому тижні із Тернополя навідувалися. Розпитували, чи продаду свій музичний інструмент. Я назвав ціну... Обіцяли подумати й приїхати...

З того боку гора, а з другого - інша. То - Родниківка.

Вже коли ось-ось хотіли прощатися з Каналошами - найстаршим, а також його другим сином, що разом із дружиною, дітьми, готувалися до Великодня, з'явився перед нами юнак у формі "петрушинка".

- Сергій, - мовив, - вчуя в "бурсу" у Сваляві.

Сучасний юнак, представник наймолодшого із династії Каналошів, - учень місцевого ПТУ.

- Я хочу отримати професію зварювальника, - розповідає Сергій. - У Сваляві, в "бурсі", для цього є всі умови. Один із ромів. Але гадаю, що зумію привести в училище й інших молодих хлопців. Нехай здобувають спеціальності.

Postskpuntum

Ми побували в селі, яке не позначене на карті потерпілих від повені. Зруйновані паводком мости, заліпні ниви, відвоєвані од валунів і призвичані під картоплю, ґрунти, то все зона біди.

У Родниківці вода сягала понад фундаменти багатьох будинків, довелося її черпати відрами, аби не розмило їх...

Рани, принесені паводком 1998-го, ще не заліковані в Родниківці. А вже прийшли інші - 2001-го року.

Ніні настав час повести відверто розмову про все, що накоєно два роки тому, та й шогорніної весняної повені.

... По дорозі в Ужгород (через Порошівку) нас обганяли дужі машини, навантажені деревами...

Юлія Зейкан

На знімку: роми садять картоплю

старші з родини Каналошів, але й молодші. Привчали й до такої роботи.

З одного боку гора - і з іншого. Посередині в'ється дорога. Перебита вантажками, які невідомо куди і кому вивозять деревину.

Бачити, як день за днем машини курсують, Каналоші, як знайшли, вже спокійно не можуть. З'явиться скоро нова хвороба - алергія на високих чинів...

Вітаємося до гурту. Але на нас не вважають поки не закінчена, очевидно, визначена частина роботи.

Ось уже випросталися "саджальники". Підходить до нас молодий чоловік, із усього видно, що господар, себто, старший.

Нашу цікавість задоволено: знайшли вільний "клин" (тобто шматок землі), від диких кабанів загорожу покляли та й вирішили картоплю засадити. Хоч і за селом, але є кому навідуватися й

Дитячі очі

Жнятинська ромська школа, яка працює при церкві Живого Бога, що на Мукачівщині, - одна з наймолодших серед усього шкільного району. Вона розпочала свою роботу шостою грудня минулого. Виконавцем і викладачем одночасно є вчителька початкових класів, з понад двадцятирічним педагогічним стажем, - Магдалина Олександрівна Поплаш.

У житті кожної дитини, а особливо ромів, перша вчителька завжди має велике значення. Вона допомагає встановити контакти з гадже (не ромами). Навчити доброти, чуїного ставлення один до одного. А інколи просто відчувати материнське тепло взаємодопомоги та взаємоповаги.

Школа маленька - всього один клас, який відвідують діти віком від шести до чотирнадцяти років. Необхідно мати неабияк педагогічні здібності, аби налагодити навчальний процес у цьому незвичайному колективі, де одночасно навчаються грамоти майже всі діти табору.

"Заняття ведуться, - як відзначає Магдалина Олександрівна, - з дванадцятої години до сьомнадцяти тридцяти на угорській мові. Це - читання, письмо, математика, факультатив, спів, уроки малювання. Деяких дітей я навчала у сільській дев'ятирічці ще сім років тому. Проте ромські діти через деякі обставини не змогли вчитися далі. Тому надолужуємо те, що не завершили. Для школи релігійна громада закупила ручки, зошити, альбоми для малювання, пластилін, кольоровий папір для аплікацій.

Завдяки адміністрації сільської школи отримали і підручники: букварі, читанки, математики, відповідні зошити. З перших днів учні добре відвідують школу. Завжди приходжу в заповнений клас. Батьки намагаються одягти дітей у найкращий одяг. Трапляється, що диточки самі прибігають в одній сорочці, бо знають, що у школі тепло і затишно. Старші учні ведуть себе добре, уважні,

серйозно ставляться до навчання. Принагідно можна відзначити брата Бороди - Роберт (14 років) та Томаш (12 років), Рац Нора (13 років), Менші - більш непосидючі, галасливі, гоміки. Їх можна зрозуміти: у них повністю відсутні навички поведінки в школі. Вони вчаться, як треба сидіти в класі за партою, коли можна і треба говорити, як тримати ручку і писати в зошиті. Для багатьох було відкриттям те, що є дитячі пісні, казочки, вірші "Дорослі" діти, яким минуло 12-13 років, надзвичайно швидко сприймають матеріал, вчаться акуратно писати, складати букви у слова. Поки що не дуже добре йде вивчення математики, проте вважаю, що якщо знайдіть роздільничку або цікаву методику, то справи підуть на краще.

Спочатку мені було морально важко, моє рішення засуджували односельчани. Мовляв, грошей хочу більше заробити. Але, коли заходжу в клас, бачу дитячі очі, що благаять допомогти їм здобути знання, яких вони дуже потребують, то забуваю про все. Для мене всі вони діти, і чекають від мене допомоги. Я для них зараз, як дідусь Дід Мороз або Фея, яка несе їм добро і радість. Вони поважають мене більше, ніж інші діти - односельчани. У наших дітей - багато вихователів, - ітилів. А у ромських - я одна.

Працювати мені доводиться більше, ніж в угорській школі, але тут я отримую більше морального задоволення. Я для них перша, а для деяких і остання вчителька".

У ромській клас поволі заходили батьки дітей і сідали за парти, а менше втікали на вулицю погратись. З дорослими у нас почалася інша відверта розмова.

Н.Бойко

На знімку. Під час уроку в Жнятинській школі

На молодіжній хвилі: наші інтерв'ю

Дайте працю і нашим рукам!

Здавалося б, зведення поруйнованих, розмитих повністю 2001-го року будинків, розчищення дворів, русел річок, вододім, ремонт шляхів потребують зусиль і рук молодих ромів. Тим більше, що жива копейка дуже потрібна сім'ям, які почасти залишилися без засобів до існування.

Днями я побував у ряді сіл Іршавського району, розмовляючи на цю тему. Ось що довелося почути.

Петро Митрович:

- Самого часу закінчив ПТУ у м. Коломия на Івано-Франківщині. І хоча за професією будівельник, але за фахом не знаходжу роботи. Щоб утримувати родину, а у нас в дружині п'ятеро дітей, доводиться заробляти плетінням ко-

шиків. Дуже хочу, аби мої діти вчилися у школі. Та нема коштів навіть на одяг, інші потрібні речі.

Дружина з дітьми вже два тижні ходить по людях просити милостиню.

Наш будинок у таборі в аварійному стані. Придбати будівельні матеріали нема за що.

Чую, читаю у газетах, що формуються будівельні бригади для праці на відновлювальних роботах після паводка. Навіть із сусідніх областей запрошують будівельників. Чому ж нашої владі не прийде в голову сформувати подібні бригади з ромів. Є ж у нас спеціалісти. Вміємо ми багато чого робити. Дайте працю і нашим рукам!

Василь Стельма, 19 років:

- Я вийшов з дїда, якому виповнилося 70 років. Матір і батька пам'ятаю, але їх давно не бачив. Школу не відвідував. Так сталося, що потрапив за недобрый вчинок у зону. Відсидів два роки і сім місяців. Вийшов на волю за амністією.

Паспорт не маю, а лише свідоцтво про народження і довідку про відбуття строку покарання і звільнення. Тепер проживаю у ромських сім'ях. То в одних, то в інших.

Щоб заробити на прожиття - виконую найчорнішу роботу. А, між тим, можу трудитися й на спорудженні житла. Охоче б допоміг тим, хто постраждав від повені. Час мені подумати й про влас-

ний куток. А на це потрібні кошти. Невже мої молоді руки не потрібні на відбудову, зруйнованого паводком?

Руслан Волошин, 24 роки:

- Моє дитинство пройшло у музичній родині. Навчався від батька грати на баяні.

Тепер уже маю свою сім'ю. Потрібно годувати родину. Заробляю тим, що граю на базарах у різних селах та містах області. Дружина ходить по цілій Україні з дітьми жебрати. Паспорт маю тільки я. Тулимося в невеличкій аварійній хатинці, просяючи Господа, аби вона не розвалилася від дощів. Переживаємо, щоб усі були здорові, бо грошей на ліки нема.

Як далі жити? Мої руки вміють і грати на музичних інструментах, й будувати. Де ж знайти роботу? Хто подаєме про нас...

Розмовляв Мирослав Горват, голова обласної молодіжної організації "Романі Черняхів" с.Довге Іршавський район

Журналістське розслідування факту

Чи й справді ромів у Довгому нема?

Розселення ромів на Закарпатті давно цікавить редакцію "Романі Яг". Тому, побувавши у містах і селах краю, по крихітках збираємо матеріал про ромів регіону, їхній кількісний, етнічний склад, вид трудової діяльності. У глибинці Іршавського району - селі Довге - зустрівся секретарем сільської ради Софією Юрївною Васкубінек, яка нам категорично заявила, що "ромів у Довгому нема". Тільки тому, що у новому паспорті України графі національності нема, отже, і не можна підрахувати реальну кількість проживаючих.

Факт перший: ромська вулиця

На південному схилі гори, що м'яко, ніби руками огортає Довге, ще здалеку помітні типові ромські будиночки. Невеличкі за розмірами, безсистемно тутляться вони один до одного на стрімкому березі. Всього дванадцять будинків на вулиці великого Каменярка - Івана Франка. Бідність - вражаюча.

Факт другий: люди

Вісті у таборі поширюються миттєво. Невдовзі біля нас зібрався чималий натовп ромів. Розмовляють, в основному, жінки. Чоловіки стоять на віддалі, уважно слухають, тільки час від часу втручаються у бесіду.

У кожному з дванадцяти будинків проживає не менше 12-15 осіб, більша частина з яких - діти. Живуть разом 2-3 покоління. Мати з сім'єю, дочка або син із своєю сім'єю. Так, у сім'ї Марії Йосипівни Лакатош, що живе під № 41 "а", - мешкає 17 осіб, О.Й. Зейкан, №29 - 12 осіб, І.Д. Фонкош - 8 осіб. Дітей у таборі багато, тобто діти - це маленькі жителі табору до 12-13 років. Їх нараховується близь-

ко 25 осіб. На час нашого візиту, тільки двоє з них ходили в школу. Інші - не відвідують. Немає у що одягатися, а для ромських дітей - це чимала деталь. Дитячий колектив може бути дуже жорстокий.

Факт третій: влада

Влада виходить з того, що - "ромів у селі нема". Скільки не зверталися до голови села пана В.І. Кополовця, М.В.Фонтош, М.М.Фонтош, І.Д.Фонтош про виділення їм земельних наділів, але безрезультатно. Роми залишені на самовивживання. Тому змушені плести кошики, або працювати по людях - колати землю, допомагати садити. Проте це не постійні й стабільні заробітки. Сім'ї голодують. Біда змушує ходити по людях, а оскільки ромів у краї багато, то виждають аж у Житомирську область.

Великі проблеми із реєстрацією громади. Ми зіткнулися з фактом, коли кілька дітей - близько 5 - ніде не зареєстровані і не мають свідоцтва про народження. Цим дітям скоро виповниться 4-5 років, а юридично вони не існують. Потім у цих громадян будуть проблеми з паспортами і т.д. Бюрократична система проявляє себе на повну силу: не виплачуються "дитячі" гроші, допомоги і т.д.

...

Виявляється, то лише для сільради у Довгому немає ромів. Очевидно, її працівникам так легше жити. Бо у ромів, котрі живуть по вулиці І.Франка, чимало проблем, якими б дійсно мали займатися ті, хто за посадою зобов'язаний це робити.

Є. Сюрет

Освіта в Румунії

Права дитини впливають із загальних людських прав.

Освіта ромських дітей, за даними міжнародних освітніх організацій, свідчить, що:

- у ромських громадах школи мають погане забезпечення;

- серед ромських дітей зростає кількість неграмотних.

Причиною цього є кілька факторів матеріального стану.

Ключову роль відіграє дискримінація в школі, в селі, яка випливає з політики місцевої влади, в першу чергу, з етнічного стереотипу. Важливим фактором в цьому відіграє і сім'я. Батьки не можуть допомагати у навчанні своїм дітям через малограмотність.

Ще одним негативним фактором є те, що діти у ромських сім'ях змушені працювати або поглядати за меншими дітьми в сім'ї, або ходити з батьками по людях.

Масове зубожіння, голод, економична скрута відвертає дітей від навчання у пошуках засобів виживання, тому на школу у них не залишається часу. Ця проблема однакова по всій Європі, а тому вимагає єдиного європейського підходу у її вирішенні, єдиної європейської акції, яка б допомогла ромським дітям.

Міролена Матіна, Румунія

Загадка скрипачки

Вона відома під словацьким іменем Цінка Панна, була надлена не тільки музичним талантом, але й красою і чарівністю. А те, що вона була жінкою-скрипачкою, тільки підкреслювало її винятковість.

За своїм походженням належала до сім'ї відомих музикантів династії Цінко. Її дід був придворним музикантом Ференца Ракоці II, і після поразки антигабсбурзького повстання (1709-1711 рр.) супроводжував його у вигнання до Туреччини.

Він був не тільки популярним інтерпретатором творів відомих музикантів, але й сам складав музику, вважається автором відомого Маршу Ракоці (Ракоці Індуло). Правда, деякі музикознавці приписують авторство онуці Цінка Панні.

Цінка Панна народилася у 1711 році у селі Слане на Гемерщині. Дівчинка рано виявила нахил до музики. Це помітив поміщик Ян

Лані, і послав 9-річну Панну до міста Рожняви, тут вона навчалася у місцевих музикантів-ромів.

Дівчинка швидко звичайно своїм виконавським рівнем перевершила вчителів. У 14 років виїхала заміж за талановитого бастиса, котрий грав разом із своїми двома братами.

Панна своїм талантом зачарувала багатьох. Шляхтичі їй запропонували грати на балах, аби своєю грою "привернула до них увагу, надала блиску" (Ліст).

Сплило не так багато часу, а здібна Панна вже створила власний ансамбль. Музиканти виступали у парадній уніформі. Їхній репертуар був цікавий.

Чутки про Панну та її ансамбль швидко поширилися за межі Угорщини, сягнули навіть Польщі, Румунії.

Багата шляхта вважала за честь запрошувати до себе і слухати цей колектив.

Доля відвела їй лише 61 рік.

Сумували за нею музиканти, численні її слухачі. Поховали цю відому жінку, віртуоза - музиканта у тому чоловічому одязі, в якому вона виступала, коли грала в ансамблі.

Цінку Панну поховали з до-рогоцінною скрипкою роботи Амаді, яку свого часу подарував їй граф Чаку Імре. До речі, цей звичай донині живе серед ромських музикантів.

Цінка Панна, вірогідно, переробила чимало пісень свого діда (аранжувала). Її талант оживив ці твори, бо вони були доступними, мелодійними і дуже швидко стали народними. Сьогодні навіть важко встановити, які твори написала вона, а які дід. Ось лише окремі з них: "Пісня трьохсот вдів", "Смертний танок".

Відомий угорський музичний історик вважав Цінку Панну співавтором коротких музичних творів, відомих пізніше як угорські наспіви.

Минули літа, але живуть і сьогодні пісні Цінки Панни, як вінок її пам'яті. Та й досі ця чарівна дворянка, вихованка ромів залишається загадкою у музичному світі.

За книгою Емілії Горватової "Цигани Словацьчини". Переклад Н.Герцег

З пошти "Романі Яг"

Дебют поетеси

До нашої редакції часто надходять листи від нашої дописувачки Олени Марчук - скромної, могутньої сили духом жінки. Вона працює серед ромів Донецька, несе їм Боже слово. Надзвичайно спостережлива і відкрита, вмє помічати і обдарованих людей навколо себе. Пропонуємо до вашої уваги лист, надісланий до нас пані Оленою.

"Ромська поезія має багато талановитих авторів, котрі відомі широкому загалу читачів, так і початківців, які пробують власні сили у написанні віршів та пісень. З деякими з них мене пощастило познайомитися.

Ольга Самулевич народилася в ромській сім'ї, яка кочувала Росією. Від дитинства залишилися в пам'яті тяжкі картини табірної життя. Через деякий час дівчинка потрапляє до школи, де відкриває для себе красу російської мови, що мала великий вплив на її творчі здібності, на формування поетичної натури.

Здобула вищу освіту, як і її чоловік (він - також ром, талановитий архітектор). Має двох синів, один - лікар, інший - інженер. Сама Ольга - віруюча людина, член великої Всеволязької церкви. Вірші О. Самулевич сповнені болем за ромський народ, за його життя, спрямовують читача до пошуку Істини. Ольга віршує на двох мовах - ромській та російській. Я одна з перших ознайомилася з її ромськими віршами. Сподіваюся, вони знайдуть свого читача."

Мрі дайорі

Мрі дайорі дріван пгурі,
Пал лате ме рован.
Те хохавел муриши бари,
Со ласа те керав?

Сур до лава те росгена,
Со зачидя Дежел.
Лаке цю те росгандас,
Соб рат те на джанея.

Пхарес не даме те дихав
Йой манде ежджисни.
Ясвеца Девлорес мангас,
Тавел йой бахталі.

Соб лаке Грето те бістрел,
Іло те парувел
Саро дова, со ов камел
Дре лага те скерел

Хмельная, сонная Россия,
Очнись, отечество моё!
Ведь Бог послал тебе Мессию
Во искупление твоё!

Взгляну вокруг - из века в веки
Лишь грязь да бедные ларьки.
Взгляну подальше - нивы, реки,
Покосы, бабы, мужички...

Базары, лавки, барахолки.
Сколько народу не у дел!
Собаки... нищие с кошёлкой...
Российский брат простодел.

Всегда открыта наша дверь
Болезням, холоду, обману.
Смеётся режме мы теперь,
Как дым, летят все наши плащи.

Устали мы от равнодушья,
От нами избранных вождей.
Мы все в угаре, все в удивше -
От грязи, пьянства и смерти.

О Боже, укажи России,
Как устоять в такой стихии.
Каким путём идти вперед,
Чтоб был счастливым мой народ?

Юлія Зейкан

Ольга Самулевич

Чи кожен може стати для ромів другом?

В.Фединишинець. "Чорний Циган. Розповіді старого лаутара".

тична повість "Чорний Циган" (Кало Ром), яка незабаром переросте звичайні рамки, тобто на основі цього сюжету створюється вистава "Розповіді старого лаутара". Робота йде повним ходом (розсекречу таємницю!).

Після перерви близько 80 літ, планується відкриття Ужгородського ромського театру. І хочеться вірити, що творча

співдружність автора повісті та її інсценізації В.Фединишинця із Віллі Папом - старшим (згаданим Володимиром Фединишинцем знаю ще зі студентських літ, знайома з його творчим доробком - і поетичним, і прозовим, численними рецензіями, есе, публіцистикою. Як і американський історик із русинськими коренями на Закарпатті приснопам'ятний П.Магочі, могут підтвердити, що дісно перо письменника Фединишинця "не знає кордонів".

Свідченням - історико-роман-

Міжпрцині хлопчачком спостерігав за життям людей, які їздили возами, вмили підкувати коней, виготовляли різні вироби з жерсті, ворожили легінам та дівчатам. Згодом, ставши на свої крила, студент-поет Ужгородського державного університету зустрічав ромів у місті, районах "Шахта", "Радванка". Відтак на його очах у 90-х зароджувалося перше ромське культурно-просвітне товариство.

Як завжди у Фединишинця - несподіванка у виборі теми, переплетіння сюжету, вкріпленням у розповіді героїв (чи про них) поетичних художніх деталей, коментарів тощо. Чорний Циган - справжня історична постать. Його сестра красуня Марча - також реальна особа. А ще - "Реальне кохання. Реальні ревнощі. Реальні проблеми. Реальний і вузловий конфлікт - протистояння Яничку - Кало Ром".

Чотири десятиліття проростало у душі Фединишинця бажання щонайбільше зібрати вражень, почути історій про буття ромів Карпатської котловини. Для твору він узяв час у сто літ. Мало чи багато? Цей народ облюбував собі Карпати (за різними джерелами) сміст - вісімсот років тому. Але про значний період поселення ромів у країні ще будуть створені історичні хроніки.

Предмет художнього дослідження Фединишинця знає до найтонших нюансів. Звідси - оповіді про звичаї, традиції ромів, які живуть у таборах. Зокрема на місцевості під ліском, яку ужгородці звуть - Мочарь. У простих саманних хатинках зросло не одне покоління ковалів, музикантів. Саме тут, на Мочарі, з'являється Чорний Циган (Сано), аби чи на весіллі, чи на святах зіпсувати багатьом настрій...

Машина часу (образне визначення письменника) спрацювало безвідмовно. Її колесо закрутиться - і читач уже із столітньої да-

Нова іпостась Петі Чорного

Володар багатьох призів, різних нагород, у тому числі Гран-прі в 1992 році, Петя Чорний зачарував закарпатських ромських артистів та художні колективи, які були учасниками Першого Міжнародного циганського фестивалю мистецтв "Амала-2000", своєю майстерністю, як першокласний виконавець сучасних пісень різних народів.

Останнім часом Петя Чорний успішно виступав в унікум-шоу "Біла ворона", яке веде народний артист України Богдан Бенюх. У випуску до Міжнародного жіночого дня артист представив і номер трьох ромських танцюристок. А у вівторок, 27 березня, він своїм гумором прикрасив програму

унікум-шоу під назвою "Театр і дурдом".

В.Інф.

Románi yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevice

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Romák a nagy világban

Kocsmafalon hirdetik a ki nem szolgált romákat

Bocsánatkérő hirdetmény kifüggesztésére és fejenként húszezer forint kártérítés kifizetésére kötelezte első fokon a Balasagyarmati Városi Bíróság azt a patvarci kocsmárosnőt, aki a falu sörözőjében nem szolgált ki a helyi romákat.

Cigányok Európában kulturális antropológiai tanulmánykötet

Tavaly jelent meg az Új Mandátum Kiadó gondozásában annak a tanulmánykötet-sorozatnak az első darabja, mely olyan kiváló antropológusok írásait tartalmazza magyar nyelven, mint Bernard Formoso, Patric Williams és Leonardo Pisere.

Szociális ellátás – Szemkeő Judit Péccsett

A baranyai szociális szolgáltatások területi hálózatának fejlesztéséről tartott Péccsett fórumot a Szociális és Családügyi Minisztérium (SzCSM) politikai államtitkára.

Ügyészségi nyomozás indul a rendőrök ellen

Amint arról a Roma Sajtóközpont már beszámolt a Bagi cigánytelepen a szemtanúk szerint mintegy nyolcvan rendőr rontott egy éppen temetés előtt virrasztó roma társaságra. Az egyenruhások brutálisan összeverték tizenhárom gyászoló romát, többségüket megbilincselve vitték az őrszobára.

Erdőtelek: vizsgálatok indulnak

A kisebbségi ombudsman vizsgálatot indít az erdőtelki általános iskola működésével kapcsolatban – értesült a Roma Sajtóközpont. Az erdőtelki iskolában azt tanították, hogy a romáknak sajátos illatuk van, és közülük kerül ki a börtönlakók nyolcvan százaléka.

A Foglalkoztatási és Munkügyi Bizottság Békésben

A Békés Megyei Munkügyi Központ kifogástalan munkája ellenére, a térség gazdasági nehézségei miatt, a közeljövőben nem várható a békési munkanélküliség számottevő javulása, a foglalkoztatási lehetőségek érzékelhető bővülése állapították meg az Országgyűlés Foglalkoztatási és Munkügyi Bizottságának békéscsabai ülésén.

Czinka Panna

Czinka Panna nemcsak zenei tehetséggel volt megáldva, hanem szépséggel is. Ő egy híres zenész dinasztiaiból származik. Nagypapja II. Rákóczi Ferenc udvari zenésze volt. Az antihabsburg felkelés leverés után követte őt Törökországba.

Czinka Panna 1711-ben született Szlána faluban. Már gyermekkorában tehetséget érzett a zenéhez. Ezt figyelembe vette Jan Lányi földesúr, elküldte Pannát Rózsnyéra továbbképzésre. Itt helyi romákkal tanult. Nem sokára előadási szintje felülmúlta tanárait. 14 éves korában férjhez ment egy tehetséges kontrához, aki két testvérével együtt játszott.

Panna mindenkit elkápráztatott tehetségével. A nemesség kérte őt, hogy szerepeljen a bálokon. Nem sokára létre hozott egy saját zenekart. A zenekari tagok szép uniformist viseltek. Érdekes repertoárjuk volt. Pannát zenekarával együtt meghívták Lengyelországba és Romániába. A nemesség megtiszteltetésnek vette, ha részt vehettek előadásain. A sors csak 61 évet adott neki. Szomorkodtak érte kollégái és rajongói is. Ezt a híres előadóművészt férfi ruhában temették el. Értékes hegedűjét Amati mester készítette, ezt Csáky Imrétől kapta ajándékba. Ezt is eltemették vele.

SZLOVÁK CIGÁNYÚT

Először Anglia, néhány hete Finnország vezetett be vízumkényszert a szlovák állampolgárok számára. Ezt a megoldást követte Norvégia, s nem zárható ki, hogy Dánia és Svédország is átveszi a hármak gyakorlatát, ha a nyugatra áramló szlovákiai romák nagyobb számban kérnek menedékjogot. Szlovákia éppen elkezdte jó hírének helyreállítását a Meciar – kormányzás szomorú négy esztendeje után, amikor a romakérdés megoldatlansága árnyékot vet az országra. Csekély vigasz, hogy mindhárom szankcionáló ország hivatalos fórumai kijelentették: nem kételkednek abban, hogy Szlovákia demokratikus állam.

Tűzoltómunkára lenne szükség ahhoz, hogy a szlovákiai romák tömeges kivándorlását meg lehessen előzni. Ezt most lehetetlennek látszik. Ha Szlovákia demokratikus állam, minden polgárának joga van a szabad mozgáshoz, az útlevélhez.

Abba még kevésbé szólhat bele az állam, hogy polgára hová utazik. A romaprobléma első fellángolásakor a pozsonyi kormány egyik miniszterelnök-helyettese a polgári titkosszolgálatokat vádolta meg azzal, hogy nem jelezte a cigányság várható tömeges kivándorlását Finnországba. Nemcsak a titkosszolgálat, a sajtó is felháborodott. Hogyan? Börszínük alapján ellenőrizik ezután, ki hová utazik? Mindenki tudja, egy demokratikus állam kizárólag antidemokratikus eszközökkel akadályozhatja meg a romák kiutazását. Ez olyan ár, melyet nem szabad megfizetni, s amelyet érthetően az európai közösség nem fogadna el.

Taxipérez

A romakérdés megnyugtató rendezése csak hosszú távon képzelhető el, a gyógy módokról is csak általánosságokat hallunk. Jószerivel meg az sem tudható, mit is akarnak a romák, mennyire mélyek a bajok mely szervektől szerezhetők be hiteles adatok. Félmillióra becsült szlovákiai roma népességnek ugyanis jelenleg 17 politikai pártja és 53 egyéb szervezete van. S ezek csupán a hivatalosan bejegyzett tömörülések. De köztudomású: a tényleges hatalmat gyakran nem ezek gyakorolják, hanem a nem romák számára átláthatatlan családi hierarchia. Am ha történetesen tátyalóképes lenne a 70 szervezet valamelyike, ez esetben sem lehet pontosan felismerni, ki a tényleges vezető. Sokszor szerepel például a Szlovákiai Roma Értelmiség nevű szervezet, amelynek két főnöke is van. Az egyik általános iskolát végzett értelmiségi. Az alelnök viszont analfabéta.

S mindeközben a romaügy politikai manipulációk célpontja. Meciarék nem sokat törődtek a kérdéssel. A volt miniszterelnök legfőbb azt mondogatta, hogy a cigányok elárastják Szlovákiát s voltaképp a szlovákiai magyarok többsége is cigány. Most viszont az ő pártja bírálja leghevesebben azzal Csáky Pált, a kisebbségi ügyekben illetékes miniszterelnök-helyettes, hogy csak a magyarokkal foglalkozik, s elhanyagolja a romák súlyos gondjait. Azt sem kétséges, hogy a romák váratlan, s részben szervezett kivándorlása Finnországba azt a gyanút is felvetette a mostani kormánykoalícióban, hogy az ellenzék bujtogatja a kivándorlókat a kormány kompromittálása céljából.

Czinka Panna átdolgozott több nagypapja által szerkesztett zeneművet, és több művet is szerzett.

Egy híres zeneitörténész Czinka Pannát a Rákóczi induló szerzőjének tekintette. Elmúlnak az évek, de az ő dalai ma is élnek.

Horvát Emília könyve alapján.
P.B.

Így is akadályozva az uniós csatlakozási folyamat gyorsítását. Erre azonban nincs bizonyíték. És az sem tudható, miként is utazhatak a romák most tömegesen Finnországba. Ismeretes, hogy a kivándorlók többsége Kelet-Szlovákiában, isten háta mögötti falvakban lakik, olyan helyeken, ahol a munkanélküliség néhol 85-100 százalékos. A szociális segély 1650 korona havonta. Ugyanakkor a repülőjegy fejenként 12 ezer koronába kerül a Prága-helsinki útvonalon. Előfordult, hogy egy öttagú roma család takkival ment Kassáról Ferihegyre. Honnan volt erre pénzük? Ki támogathatta őket?

Kijózanító

A kilencvenes évek derekán még Rudolf Schuster tett kísérletet kassai főpolgármesterként a romaügy helyi rendezésére. Ennek is halogatás lett a vége. Programjának fontos része volt a történelmi belváros rekonstrukciója. A legnagyobb akadályt az képezte, hogy a teljes lerobbant műemléképületeket többnyire romák látkák, aki sem a lakbért, sem a közüzemi díjakat nem fizették. Schuster a hátralék rendezése fejében ezeket a romákat az egyik új városrészebe telepítette át. Így Kassa Lunik IX. nevű negyede amolyan romaváros lett. Azóta már ez a negyed is pusztul, omladozik. A helyi roma polgármestert pedig – nem először – nemrég ittas vezetésért, garázdaságért a kijózanítóba szállították.

Erre azt lehet mondani: Ján Slota urat, Zsolna hírhedt főpolgármesterét, a helyi MIÉP, vagyis a Szlovák Nemzeti Párt elnökét és képviselőjét szintén látták már, amint fényes nappal, a nagy forgalmú pozsonyi vendéglő teraszáról levizelte a járókelőket. Őt miért nem vette őrizetbe a hatóság? E ponton elválszthatatlanul összefonódik Szlovákiában is a romaság szociális helyzete a velük szemben táplált előítéleteket.

Kivételek

Vannak kivételek. Gejza Adam egy kassai művészeti középiskola igazgatója egyszersmind a Romák Nemzetközi Uniójának alelnöke nemrég azzal dicsekedett, hogy egyik növendékét a New York-i Film- és Művészeti Akadémia felvette hallgatói közé. A romaságnak vannak tehetséges rétegei is. S a roma nemesség a tényleges hatalom birtokosa e közösségekben. De ők a társadalom egésze számára láthatatlanok.

S mindenki tud például egyes roma családok sikeres asszimilációjára, noha a roma közösség nem pártolja a probléma megoldásának eme módját.

A kép vigasztalan. A hosszú távú megoldáshoz pénz és idő kell. Szlovákiában mindkettő hiányzik. Gyors megoldás pedig nincs. A kivándorlás végképp nem az. Kivált, ha tudjuk: az ígért legújabb földje, Finnország eddig egyetlen szlovákiai romának sem adott menedékjogot.

Lungo Drom alapján Cs.É.

A beregszászi járási Gáton voltunk. Ebben a járásban majdnem minden faluban élnek romák. Gáton 400 roma él. Farkas Zoltán a bírójuk, és egyben a községi tanács képviselője. Sokat tesz a romákért. Már nyolc éve, hogy megválasztották. Itt a romák, vessző és gyékény fonásából élnek. Ezeket eladják vagy élelemre cserélik.

Horvát Anikó szép szalvétákat varr.

– Még 13 éves sem voltam, amikor már megtanultam szalvétákat varni.

– Horvát Nóra gyékénykosarat fon a kis háza előtt. Több mint nyolc hónapot volt kórházban. Halálos beteg. Jó lenne, ha tudnánk venni olyan gyógyszereket, ami neki kell. Szép kosarakat fon és árul.

– Lakatos Mihálynak szép háza van. Vedrek és csatornák készítésével foglalkozik.

– Elkészítik 20 vedret, meg néhány csatornát és viszem más faluba árulni. Szép pénzt keresek rajta. Ő apjától örökölte a mesterséget, aki Szőlősvigardóba való.

GÁTON SEM KÖNNYŰ

Apja megtanította a fiát a vas megmunkálására és fia meg is él belőle. Egy a baj, ő már 62 éves és csak 58 hrivnya nyugdíjat kap. A holocaust pénzről kérdezte, de kielégítő választ nem tudtam adni neki. A holocaust pénzt Ukrajnában már megkapták, de Kárpátalján egy roma sem kapott.

Segít a csatornákészítésben Fazekas András is. Elmentünk a telepre, ahol egyszerű kis házak vannak. Lakatos Mihály és Júlia már nyugdíjas. Amikor esik az eső, a házuk beázik. Vedreket és fazekokat kell elhelyezni, hogy ne ázzanak be. Szurkos papírral van befedve a háza. Máté Lajos tizedmagával él egy ilyen kis házban. A gyerekek után járó segélyt már 2000. évre megkapták. Így minden egyes család kapott 100–300 hrivnyát. De 2001 még nem kaptak semmit. A kolhozi föld átalakult Kft-vé. Mindössze két roma kapott földet a 400-ból. A Gutai utcában élő Fazekas Zoltán és Fazekas Mihály. Egyenlőre a többi nem kapott.

Márciusi árvíz idején a Gáti romák 178 vári társukat fogadták be. Biztosították a gátiaknak, hogy ha kapnak segítséget ők is részesülni fognak belőle. Hat család Ternopol megyében van. Kosarakat fognak és árulják őket. Többen is elutaznak ebbe a megyébe és kereskednek. A gáti romák szép kosarakat készítenek és avval kereskednek. Ez a kisebbség nehéz helyzetben van, de igyekeznek megélni.

Az öregek nagyon kevés nyugdíjat kapnak.

Márton Jolán titkárnő szavaival élve, a magyarok és a romák között jó a viszony, nincs köztük konfliktus. Fazekas Zoltán a telep bírója, mint képviselő részt vesz a tanácskozásokon, így mindent tud a többiekéről. A gyerekek nem járnak iskolába. Szilágyi Kálmán református lelkész magyarországi pénzből ellátja az alsósokat tejfel és zsemeléssel.

Farkas Zoltán ki akarja bérelni a telep mellett lévő helységet, új tetőt kell tenni rá, és kivakolni. Ott vasárnapi iskolát létesítenének. Három tanár belegyezzett, hogy tanítják a roma gyerekeket. Az iskola mellett református templom is lesz.

Náci Bertalan

Tanuljuk a roma nyelvet

A visszaható névmás magát tut magukat tumen

Például: második – thovel pe, öltöznek – urjaven pumen.

A kérdő névmás ki? ko? mi? so? melyik? savo? savi?

A vonatkozó névmás aki ko ami so amely savo, savi

A határozatlan névmás valaki vareko valami vareso valamely vare savo, vare savi

Általános névmás bárki, akárki akarko bármi, akármí akarso mindenki sako minden, mind sa senki niko semmi kanchi

Hegedűjét is el akarja adni

A Szolyvai járási Rodnyikóván voltunk. A falu végén 15 házban élnek romák.

Mindössze 95-en vannak. A telep házai tipikus roma házak. Mellettük folyik el egy kis folyó. Itt mosnak a roma nők. A telep legöregebb lakója egy zenész.

1929-ben született Kanalas József. Neki nyolc fia, és három lánya van. Régen itt is jobban éltek mint ma. Oroszország és Kazahsztán vidékein vetették a vályogot. A megkeresett pénzből néhányan házat építettek. A zenésznek fa háza van. Nemrég elvesztette a feleségét. A telep mindössze két családból áll. Az egyik a Kanalas, a másik a Balog család. Kanalas József mindössze 58 hrivnya nyugdíjat kap. Mire elég ez a pénz? Jó ha kenyeret tud venni belőle. Két fia Harkovban él. A harmadik fia Csinagyevón él, egy jätékgyárban brigádéros. Ott beszélünk az unokájával, aki elmondta, hogy milyen zenész a nagypapja.

Kanalas József oláh roma. S így az egész családja az. Poroskón született és ott talált magának párt. Sok helyen megfordult hegedűjével. Dnyepropetrovskban a zenéje mindenkit elkápráztatott.

Most érkezett el ahhoz a pillanathoz, hogy eladja a hegedűjét. Mindössze száz hrivnyát kér érte. A hegedű elég jó, német márka. Már csak ritkán játszik. Tekeő és fakanalak készítésével foglalkozik. Sajnos már egyedül nem képes a piacra vinni, így a menyére bízta az eladását.

Itt élnek fia: Iván, József, és Zsigmond. Van egy kis földjük azt művelik. Iván Szolyván dolgozott több mint 16 évet. De megbetegedett és segédmunkás lett. Ma már nincs munkája, ezért is megműveli a földet. A táboról nem messze lévő tereken krumplit ültet. Részt vett az ültetésben mind a négy fia és

Rodnyikovka telep látkepe.

felesége. Így lesz télire krumplija. Kecskéje is van lóvannak. A tej legkisebb lányának, a két éves Mártának kell.

A földje mellett ott van a lánytestvére földje is. Ő is megműveli földjét. Koldulni nem jár senki. A Balog család is bontotta a vermet. Ők is krumplit vetnek. Humanitárius segélyt sajnos nem kaptak, pedig ma van belőle elég. Jó lenne, ha Rodnyikovka faluba is vinnének. A gyerekek nem járnak iskolába, csak az jár akinek van lábbelije.

Az egyik Kanalas unoka szakközépiskolába jár. Az esztorgályos szakmát választotta. Szeretné, ha még legalább egy fiú követné példáját.

A romák és ukránok között jó a viszony. Egy nyelvet beszélnek, az ukránt.

Szerencsére ezt a települést árvízveszély nem fenyegette.

Horvát Bertalan

Dolgojén nem élnek romák?

Dolgoje romái

Meleg idő volt. Szerkesztőségünk zsigulija az ilosvai járási Dolgoje faluba érkezett.

Bártságos emberek vettek körül minket, és segítettek a tájékozódásban. Ezt a települést is elérte az árvíz.

Bementünk a község házára, hogy találkozzunk a polgármesterrel. Sajnos nem volt bent, ezért csak egy üzenetet hagyunk neki. Szóbaelegyedtünk a titkárnővel, Vaszkulinek Szofiával. Megkérdeztük, hogy melyik utcában élnek itt a romák. Nagy csodálkozásunkra azt válaszolta, hogy itt nem élnek romák. Amióta megkapták az új személyigazolványukat azóta ők is az ukrán állam polgárai.

Ezen a településen 12 roma házat találtunk, amelyben 95-en élnek. Mint mindenütt, itt is sok a munkanélküli. Többségük a helyi ukránoknál dolgozik. Itt tipikus roma házakat találtunk. Az árvíz az ő házuakat is érte, sajnos a faluba érkezett humanitárius segélyből nem kaptak semmit.

Lakatos Máriának, aki 45 éves 14 gyereke van. A férje több mint 16 évet dolgozott, most pedig rokkant. De rokkantsági nyugdíjat nem kap.

– A gyermeksegélyt már három éve, hogy nem kapjuk – mondja panaszkodva Mária.

– Igaz, tavaly adtak 50 kg makarónt, de kénytelen voltam a felét eladni, hogy kenyeret vegyek a gyerekeknek. Mi nagyon szegényen élünk. Két gyermekem tüdőbeteg, Ilosván fekszenek a kórházban, így nagyon ritkán látom őket. Az egyik gyermekem, aki mindössze két és fél éves, Zsitomirban született. A keresztlevélét is ott adták ki, és a titkárnő nem hajlandó beregisztrálni. Ilosvára küld, de honnan vegyek pénzt. Mi lesz vele ha 16 éves lesz. Hogyan kap személyigazolványt? Itt a férjem is, aki mozgásképtelen. Legalább ő kapna nyugdíjat. A kolhoz is átalakult Kft-vé. Földet nem adnak a romáknak. Van egy kis háztáji földünk, amit megművelünk. Zöldséget és krumplit vetünk bele. Így legalább lesz nyáron mit enni. De nyár után jön a tél is. Mi lesz velünk, nem tudom. Jó lenne a 14 gyermekem után legalább kapnám a segélyt pénzben. Annyi humanitárius segélyt kap ma megynék, nem lehetne a romáknak ide is küldeni valamit. Ha kenyeret akarok venni a gyerekeknek, megyek az ukránokhoz dolgozni.

Zékány Olena is hetedmagával él egy házban. Neki is nagyon nehéz az élete. Néha még kenyérré sem jut pénz.

Ez a kisebbség nagyon nehéz körülmények között él. Néha még ennalóvala sem jut pénz. A bátyám, Fontos Iván a telep bírója. Már több mint három hónapja családjával Zsitomirban van. Van a faluban még három ház, amelyben szintén romák élnek. Nem is lehet megkülönböztetni az ő házaikat az ukránokétól.

Kovács Volgya Zsitomirba jár kereskedni. Ithon megvesz olyan árut amely ott nincs. Az édesapja nemrég halt meg. Édesanyja testvérel az ukránoknál dolgozgat.

A gyerekek nem járnak iskolába. Nincs lábbelijük.

Pizsu.

Az MSZP diszkrimináció ellenes törvényét akar

2001. április 13. péntek – Az MSZP jövő héten törvényjavaslatot nyújt be a hátrányos megkülönböztetés általános felfalmaról – tudta meg a Roma Sajtóközpont Kósáné Kovács Magdától, a parlament emberi jogi bizottságának szocialista elnökétől. A javaslat rögzítené az alapelvetet, tisztázná a fogalmakat, felsorolja a hátrányos megkülönböztetés esetét, továbbá eljárási szabályokat alakítana ki a jogorvoslatra. Emellett kitér a megkülönböztetés jogkövetkezményeire is, Kósáné példaként megemlítette: ha egy iskolában bizonyíthatóan nem képességek szerint különböztetik el a roma gyerekeket kiegészítő osztályokba, az intézmény vezetőjét felelősségre kell vonni, súlyosabb esetben akár szabálysértési bírságot is ki kell szabni. A szocialista politikus hozzátette, hogy a javaslat a sértettre háruló bizonyítási terhet megfordítaná, ha a diszkrimináció például hatóság, közfeladatot ellátó szerv tevékenységével kapcsolatban vetődik fel.

A tárcánál felállt az antidiszkriminációs ellenes törvény

szükségességét vizsgáló bizottság – reagált az MSZP-és előterjesztésre Hende Csaba, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára. Az államtitkár úgy véli, amennyiben az derül ki, hogy nem elegendő a jelenlegi szabályozás, zárás határidőn belül megszületik a megfelelő rendelkezés. Hende egyébként az Amaro Drom roma lapnak korábban úgy nyilatkozott, hogy „egy önálló antidiszkriminációs törvény olaj lehet a tüzre, gondoljunk csak bele, milyen hatást vált majd ki, ha az első magyar boltost, aki nem szolgál ki romát, szívesen forintra megbírságolják”, illetve a törvény ügyében „nem sürgét a tatár”.

Háttér:

Egy antidiszkriminációs törvény szükségessége körül évek óta vita folyik a parlamenti pártok között, és bár általában nem zárkoztak el egy jobban körülhatárolható, konkrét eseteket is leíró diszkriminációt tiltó intézkedéscsomag bevezetésétől, konkrét lépéseket a legutóbbi időig egyetlen párt sem kezdeményezett. Annak ellenére, hogy az Európai Unió nemrég egy diszkriminációt tiltó – külön törvényt szorgalmazó – direktívát fogadott el, amelyet 2003-ig minden tagállamnak be kell építenie saját jogrendszerbe.

Berkes Béla — Roma Sajtóközpont (RSK)

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок двадцять п'ятий

Дієслова І-ї дієвідміни

Пригадаймо! Дієслова ромської мови, як і дієслова будь-якої іншої мови, як правило, виражають дію. Крім того, вони можуть виражатися у теперішньому часі, майбутньому, у докопаному й недокопаному виді минулого часу (і це все у розповідному способі), у наказовому способі, у двох видах умовного способу та в неозначеній формі.

Ними можна виразити заперечення.

Дієслова ромської мови діляться на три дієвідміни. Відрізняються вони кінцевою буквою кореня, закінченням та синтаксичними властивостями.

До І дієвідміни належать дієслова, корінь яких закінчується на приголосну. Наприклад: керас.

На прикладі дієслів І дієвідміни те керен, наведемо приклади вище згаданих категорій.

Розповідний спосіб

теперішній час: ме керас (я роблю), ту керес (ти робиш), (в)ов/(в)ой карел (він/вона робить), аме керас (ми робимо), тумен керен (ви робите), вон керен (вони роблять).

майбутній час: ме керава (робитиму), ту керега (робитимеш), вов/вой керела (керла) (робитиме), аме керага (робитимемо), туме керена (робитимете), вон керена (керна) (робитимуть).

Зверніть увагу, що форми майбутнього часу відрізняються від форм теперішнього наявністю голосного -а на кінці слова та чергуванням приголосного -с з приголосним -г (керес - керега).

минулий час недокопаній: керавас (керас) (роби), керегас (робив), керелас (керлас) (робив), керегас (робили), керенас (робили), керенас (кернас) (робили).

Форми дієслів минулого часу недокопаного виду відрізняються від форм дієслів теперішнього часу лише закінченням -ас (й знову -с чергується з -г).

Ці дієслова передають дію у минулому, яка виконувалася довший відрізок часу, або дію, яка не була завершеною.

минулий час докопаній: має свої особливі закінчення: ме кердьом (я зробив), ту кердял (ти зробив), вов/вой кердяс (він/вона зробив(ла)), аме кердял (ми зробили), туме кердял (ви зробили), вон керде (вони зробили).

Форми дієслів минулого часу докопаного виду виражають закінчену, одноразову, швидко дію. Наприклад: керавас ділініпен = недокопаній вид кердьом ділініпен = докопаній вид

Наказовий спосіб

(ту) кер! (аме) керас! (туме) керен!

Гувалік та Велевума

Жив був собі на світі ром-чарівник. Звали його Гувака. Його батько й дід теж були чарівниками. А чари їхні полягали в тому, що мали вони три чарівні речі спис, який міг злі чари розбивати, попону, що не тоне у воді та дорогоцінний перстень-талісман, який надавав незвичної сили.

Був у чарівника єдиний син й звали його Гувалік. Від раннього дитинства помітили у ньому роми силу богатирську. Схопить він коня за гриву й на землю валить. Коли Гувалік виріс, вирішив він світ подивитися. Осідлав коня й вирушив. Тільки-но заїхав у заповідні ліси, як із-за дерев вискочив на нього тигр. Схопив Гувалік звіра за горло. Поламам йому кістки й, ще живого, притягнув у табір. Здивувався батько, здивувались роми.

А в іншому царстві також стояв ромський табір, і жили у ньому ром з ромкою. Мали вони дванадцять дітей - самих дівчат. Від раннього дитинства призначали дівчата до чоловічої роботи, вміли верхом їздити й кнумом вправлятися. Серед усіх сестер виділялася наймолодша - красуня Велевума. Була вона сильніша за усіх чоловіків у таборі, й не було їй рівних ні в боротьбі, ні в скачках, ні в чому-небудь іншому.

Якось почула Велевума, що є такий ром-богатир Гувалік, який з дитинства прославив себе подвигами. Вирішили сестри на Гуваліка подивитися. Одягли вони богатирську зброю, осіддали кращих коней й поїхали. Ніхто б в них і дівчат не розпізнав, хто не глянє - поступається, дає дорогу дванадцятьом богатирям.

А у таборі Гуваліка у цей час було гуляння. Вирішили роми поодинок владштувати. Стали сестри між собою боротися й виграла Велевума. Тоді Гувалік попросив батька, аби дозволив той з отим богатирем силою поміряться.

Батько довго не погоджувався, та, врешті-решт, пристав. Зійшлися вони з Велевумою на поодинок. Як ударив Гувалік богатиря в груди, так і вибив з сідла. Наяляквся Гувалік, подумав, що вбив його. Шкода йому стало, зліз із коня, нагнувся над ним й побачив, що богатир - дівчина!

Відкрила очі Велевума, глянула на Гуваліка, й запалало її обличчя полум'ям - покохала його з першого погляду. "Мене звати Велевума, - мовила дівчина, - роду я ромського, а живу в іншому царстві. Приїхала сюди з сестрами на тебе подивитися. Ці богатирі - твої сестри. Ми вже повинні їхати додому, якщо хочеш - знайди мене!".

Ось яка лукава була дівчина - закохався богатир, а її і слід пропав. Став він горювати.

Одного разу зібрався в дорогу, й дав йому батько три чарівні речі спис, попону й родовий талісман - дорогоцінний перстень.

Підплив корабель Гуваліка до острова, на якому жила ворожка Ізвеса. Доповили їй про Гуваліка. Й сказала вона йому: "Знаю я, куди ти йдеш, та тільки не дам я тобі туди дістатися. Якщо станеш моїм чоловіком, то все у нас буде гаразд, якщо ні - то начувайся. Не ходи тобі по світ".

Гувалік - хлопеч молодий, гарячий, ромського роду. Закипіла в його жилах кров: "Нехай я загину, та в жони тебе не візьму. Бо люблю іншу дівчину і з нею хочу жити". Гаразд, ти сам обрав свою долю, - намурилася брови Ізвеса, - тільки дивися, не доповиш ти до своєї коханої, потоплю я твій корабель".

Як тільки сів Гувалік на корабель, наказала Ізвеса своїм морським рабам владштувати шторм. Понісся корабель у невідомому напрямку, всі товариші Гуваліка загинули й йому настав кінець, якщо б не згадав він про чарівну попону. Винесла попона Гуваліка на безлюдний острів, а ворожка, дізнавшись, що він живий, наслала на нього дев'ятиголового дракона. Опритомнів богатир й бачить, що летить з неба чудовисько й хоче в нього з лука влітати, підняв руку з чарівним перстнем Гувалік й стрілу відвело убій.

І так багато подвигів вчинив Гувалік та знайшов-таки свою Велевуму.

Взято з книги В. Лупашку "Хадимурга - доля циганська".

Переклад українською Н. Герцег

О Гувалік тай Велевума

Сас кай нас пе лума екг ром-драбаторі (волшебнік). Бучолас (вінчас лес) Гувака. О дад леско ай о пгуро папо сас драбаторі. Анде ленгі драбарні бувт сас трін драбарне бутя: ровлі, саві лелас тейле е чгоре кермата, зубуно кай чі ташльолас ай по паї увяся, ай сас сомнакуні баренца ангруст-талісмано, кай делас барі зор.

Ай сас ко драбаторі Гувакко екг чгаворо, леско анав сас Гуваліком. Де цінартул ко чгаворо е ром лине сама ке лесте барі муршані зор. Е гратес хупіллас пала бал ай перавлас лес пе пгув. Кана барілас ай мурш керділас ай пгенел джав джгав е лума. Бешлас по грат ай традастар. Авілас андо баро веш, ай анда бур хуклас пе лесте о тігрос. Чі дарайлас о Гувалік, хупіллас е тігрос пала кор пгагердас анде лесте кокала. Пала кодо джувіндес ціддас лес андо таборо. Чудсайлас леско дад, ле рома пгтурде пенге муя. Андре кавер ттем тордылас кавер романо таборо. Кроте джівелас ром ай ромні. Нас лен чі екг муршоро, ай сас лен душудий чгайоро. Де цінартул е чгайорен стьрдас муршані бувт те керен. Мішто бешенас по грат, ла чуплнєса джаненас кгатар те малавен. Сар анде сажо фамеліа пєс пгенел:

машкар е дешудий пгеня е майтерні чгайорі сас майшукар пе лума, лако анав сас Велевума. Вой сас май зоралі ві ле муршендар андо таборо, лаке нас пара анде лаки зор.

Велевума ашундас кгатар о екг ром со сі екг ром-майзорало Гувалік. Саво де цінартул лескі пра геялас па лескі зор. Ай е пгеня камнас те джкен ле Гуваліко. Е пгеня ураде пе пенде вітейзіка трамці (голім) ай ліне майшукаре гратен ай традетар. Кроне чі пгндьардас анда ленде чгаен. Кон джкел пе ленде - дром ден лен дешудий вітейзі джан.

Андо таборо кай траї о Гуваліко баро інепо мулатінен ай кгелен, ділябен е Рома. Е пгуро ром лине машкар ленде те мірн пєскі зор. Е пгеня машкар песте лине е зор те мірн. Ай майзоралі сас е майтернедр пгень Велевума. Атунчі о Гувалік пгенел пєске дадєске, камав ві ме те зумавав мури зор те мірі кадале вітейзіга. О дад чі камелас, но пала кодо пгенел джа зумава. Зейле пен ла Вулемаса. Ай маладас о Гувалік ле вітейзі андо колін ай пейлас тейле пало грат. Дарайлас о Гувалік гндьардас ке мудардас ле вітейзі. Пгаро керділас леске хуклас тейле пала грат ай банділас ко вітейзі ай джкел ке вой джувлі! Пгтурдас пєске ака е Велевума джкел по Гуваліко ай пгабарде керділе лаке чгама (пофі). Ай закамля лес першоне джкпнастар. Пгенел е чгаї: "Ман віннен (акгарен) Велевума. Муру романо родо (фамілія), ме джівав анде кавер ттем. Ме авілем муре пгенячца те джгас пе туте. Кадала вітейзі муре пгеня. Аме аканак традас кгейре анде амаро ттем. Те камєса аракєса ман!".

Касаві годьавє бенгалі чай - закамля ла о вітейзі Гуваліко, ай лас те соморкоді (смутно) палал лате. О Гуваліко кідас пєс андо баро паєско дром ай о дад леске дас трін драбаторіне бутя: зубуно кай чі ташльолас ай сомнакуні баренца ангруст-талісмано. Е шіфа (корабль) ле Гувалікоса авілас паша екг ціно сігето (остров), пе саво джівелас екг пгурі драбаторкіня Ізвєса. Лакє пгенде ке авілас о Гуваліко. Пгенел вой леске: "Джанав ме кай ту джас. Ме чі дав тукє те джас кроте. Те камєса тавєс муру ром, атунчі са мішто авла амеуде, те на - атунчі ле тут сама. Меркін пре туте. Чі авєса джувіндо пе кадї лума!".

О Гуваліко - терно пгабардо романо чгаво, пгабол анде леске вуни (вени) о рат: "Мек ме мерав ай ромняке ту чілав шога. Ме камав авєра джувля ласа камав те пгандав муру джівіпен". Ту коркоро родєс тірі бахт", - холяса пгендас е Ізвєса, - "но фєрі джк, чі увєса тіра шіфаса, кай ке тірі камаді, ті шіфа туса кгєтанє ташльола". Сар бешлас о Гуваліко пе шіфа, е Ізвєса пгендас пєскєренге паєске рабєге те керен барі балвал по баро паї. Е шіфа увєї по паї, са е амала е Гувалікосє са ташіле андо паї ві вов бі ташлібі, но леске авілас анде говді о зубуно кай чі ташльол. О зубуно андас лес аврі пе екг сігето кай чі траїн мануша. Е драбарка аврі джанглас ке вов джівдо, вой бчгдлас пе лесте єїнєшєїренгерєс шарканє. Джкел о вітейзі ке гурал пе лесте о шарканє камел анда піга пушке те дел лес. О Гуваліко сїкад о васт сомнакуня ангрусті бувт баренца о нїлос (куля) оттеїля. О Гваліко бут лачє бувт кердас ай са екг араклас пєска пірамня Велевуму.

Катар е кєньва В. Лупашку "Хадимурга - романі доля".

Пре романі чгіб прелїгендя Аладар Адам

Романе чачіне

Ромські приказки

Со преджвдїжлям, джанас, але со преджвага, джанел ча о Дел

Ми знаємо лиш те, що прожили, але як будем жити далі, знає тільки Бог.

Пгуч ла датар, саво чгаворо екгшукаредер, пгенла: міро.

Спитай у матері, чия дитина найгарніша, скаже: моя.

Джувлі бю ром, сар е лавута бю вонос.

Жінка без чоловіка, мов скріпка без смичка.

Сар джанєс маро те чгїнен, авка джанєс бувт те керен.

Як вмієш хліб нарязати, так вмієш й працювати.

Екгпгаредер гін те джівєн сар мануш.

З усього найважче жити як людина.

Марел о Дел марєл, кас камєл те марєл.

Карєс Бог, карєс кого захоче.

РОМАНИЯ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Рєєстраційне свідцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шєф-редактор Аладар АДАМ
Рєдактор Євгенія Навроцька

Рєдакція не завжди пєдліє позіцію авторі. За точність наведєних фактєв відповідає автор. Рєдакція зберігє за собою право виправляти мову і скорочувати матеріалі.
Повний або частковий перєдрук матеріаліа дозволяється лише з посиланнєм на "Романія Я"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефон 1-58-05.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniyag.boom.ru

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 1069